

Nr 184.

Av herr **Witzell m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m.*

I proposition till riksdagen, nr 155, har Kungl. Maj:t bland annat föreslagit vissa särskilda besparingsåtgärder i syfte att nedbringa kostnaderna för folkskoleväsendet. Dessa åtgärder ha aktualiserats av de rådande utrikespolitiska förhållandena men synas också vara betingade av önskan att på ett rationellt sätt så anpassa folkskoleorganisationen efter det växlande behovet, att icke onödiga utgifter åsamkas det allmänna. På grund härav följer propositionen två huvudlinjer: den ena att under nuvarande exceptionella förhållanden i besparingssyfte göra de tillfälliga inskränkningar, som äro möjliga, och den andra att inleda en rad rationaliseringsåtgärder, som avses att bliva bestående.

Det är naturligt, att statsmakterna för att kunna fylla de nya uppgifter, som tidsläget anvisat, genom en konsekvent genomförd besparingsaktion söka begränsa statsutgifterna på håll, där så kan ske utan djupgående olägenhet. Mot en sådan principiell uppfattning kunna icke resas några allvarliga erinringar, och det är känt, att folkskolans lärarkår är beredd att taga sin andel av de uppoffringar och inskränkningar, som den rådande krisen kan påkalla. Men det måste anses vara en samhällelig angelägenhet av stor betydelse, att de åtgärder, som vidtagas, icke hindra folkskolans sunda utveckling eller försämra undervisningsresultatet till skada för hela vår folkbildning. Det är vidare angeläget, att åtgärderna icke utan trängande skäl utgöra ett avsteg från tidigare av riksdagen intagna ståndpunkter, såsom är föreslaget ifråga om förlängd lästid, eller slöjdundervisning i folkskolan, och att de icke motverka sitt eget syfte. En bestämd gräns bör alltså dragas mellan åtgärder, som nu framtvingas av ett nödläge, och sådana, som äro föranledda av önskemålet att även eljest begränsa kostnaderna genom att anpassa folkskoleväsendet efter de ändrade förhållanden, som betingats av sjunkande nativitet, befolkningens omflyttning, centraliseringssträvanden m. m.

Beträffande frågan om indragning av lärartjänster, i främsta rummet icke-ordinarie tjänster vid A-skolor med ett flertal parallellavdelningar, synas de av departementschefen angivna förutsättningarna leda till ett relativt varligt genomförande av besparingsprogrammet. De regler för

indragningarna, som antytts i propositionen, innehålla, om de i tillbörlig utsträckning beaktas av skolmyndigheterna, till synes goda garantier för att denna del av besparingsprogrammet skall kunna genomföras utan alltför allvarliga konsekvenser för de berörda icke-ordinarie lärarna.

I fråga om statsbidragsgrunderna för slöjdundervisning i folkskolor m. fl. ifrågasatte dåvarande ecklesiastikministern i 1939 års åttonde huvudtitel, att slöjdarvode skulle utgå endast för det antal slöjdtimmar, varmed den för folk- och småskollärare fastställda tjänstgöringsskyldigheten överskreds. Riksdagen biträdde detta förslag men utgick ifrån att Kungl. Maj:t vid utfärdandet av författningsbestämmelserna om möjligt icke försatte småskollärarna i jämförelsevis sämre ställning än folkskollärarna. Kungl. Maj:t ansåg sig emellertid icke kunna tillgoda det av riksdagen framställda önskemålet. Det nu föreliggande förslaget skärper ytterligare motsättningarna mellan Kungl. Maj:ts och riksdagens uppfattning i denna fråga. Men bortsett från denna sida av saken kan den önskade besparingen bli illusorisk på grund av de undantag i undervisningsskyldigheten, som av olika skäl med stor sannolikhet måste medgivas. Det torde även visa sig, att de nu ifrågasatta ändringarna komma att menligt inverka på slöjdundervisningen. Håg, fallenhet och utbildning bli andrahandsfaktorer vid anställandet av slöjdlärare, och då småskollärarinnorna tvingas till slöjdundervisning på folkskolestadiet, förvägras folkskolans kvinnliga lärare att i detta ämne, såsom eljest i de övriga, få handleda sina elever. Det vore ur flera synpunkter lyckligt, om riksdagen nu ansåge sig kunna vidhålla sin tidigare ståndpunkt i denna fråga. Det bör i detta sammanhang påminnas, att 1937 års riksdag placerade småskollärarinnorna i högst 9:de lönegraden med hänsyn till deras då beräknade relativt låga vecko-timtal, som regel 24—26 timmar. Utökas nu tjänstgöringsskyldigheten till som regel 28 timmar per vecka, har en av de viktigaste förutsättningarna för den låga lönegradsplaceringen bortfallit, och härigenom uppstår anledning att överväga en revision av gällande avlöningsbestämmelser för denna lärargrupp.

Genom beslut vid 1939 års riksdag bestämdes vidare folkskolans minimilästid till $36\frac{4}{7}$ veckor, varigenom lästiden vid folkskolan efter åtgärdernas genomförande alltså skulle utgöra antingen $36\frac{4}{7}$ veckor eller 39 veckor. Med hänsyn till nu föreliggande förslag om uppskov tills vidare med detta beslut har det sitt givna intresse att erinra om ärendets förbehandling de senaste åren.

I sitt utlåtande nr 140 till 1937 års riksdag förklarade sig statsutskottet dela den av dåvarande ecklesiastikministern uttalade uppfattningen, att det vore önskvärt med en förlängd lästid, och sade sig också i princip vara ense med de motionärer, som förordat en utökning av den årliga lästiden till 39 veckor. Den 30 juni 1937 bemyndigades statsrådet

Engberg att tillkalla högst fyra sakkunniga att utreda frågan. Vid sin anmälan av ärendet anförde han, att han funne det angeläget, att en utredning igångsattes angående de utvägar, som kunde vara lämpliga att genom en förlängning av den årliga lästiden stärka den utbildning, som meddelades i vår allmänna barndomsskola. Detta spörsmål vore i alldeles särskild grad en landsbygdens skolfråga. 1936 års riksdagsbeslut om den obligatoriska sjuåriga folkskolan innebure förvisso ett stort steg framåt till förbättrande av landsbygdens skolväsende, men frågan om förlängd lästid låge helt i linje med denna reform.

1937 års folkskolutredning framhöll i sitt betänkande, att lönetekniska, pedagogiska och sociala skäl kunde åberopas för ett utsträckande av den årliga lästiden.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 149 till 1939 års riksdag anförde dåvarande ecklesiastikministern bland annat följande:

»Under många decennier har det stått skoldistriktet fritt att vid undervisningens planläggning välja mellan alternativa lästider. Ur det allmännas synpunkt äro, såsom jag i andra sammanhang haft anledning framhålla, de på grund härav uppstående kvalitetsskillnaderna mellan skolor i olika skoldistrikt icke önskvärda, särskilt som den kortare lästiden i allmänhet tillämpas på landsbygden inom skoldistrikt med de sämre skolformerna och den längre lästiden i städer och stadsliknande samhällen med de bättre skolformerna. Genom en utsträckning av lästiden skulle visserligen de bestående olikheterna mellan stadens och landsbygdens folkskola icke helt utplånas men väl kunna i ej ringa grad förminska. Landsbygdens skola undergår därigenom en välbehörlig förstärkning, och undervisningsresultatet vid skilda skolor blir mera likvärdigt än vad nu är fallet. En reform av denna art kompletterar de åtgärder för förbättring av undervisningsväsendet, som vidtagits under de senare åren, och medför — såsom de sakkunniga påpekat — även fördelar av allmänt social natur.

För egen del vill jag med hänsyn härtill tillstyrka en obligatorisk förlängning av folkskolans nuvarande årliga minimilästid. Denna uppfattning delas som nämnts av alla de myndigheter och sammanslutningar, som yttrat sig i den föreliggande frågan.»

Statsutskottet ansåg, att fullgoda skäl blivit anförda för en obligatorisk förlängning av folkskolans årliga minimilästid. Utskottet underströk det av departementschefen gjorda uttalandet, att det bör vara statsmakterna angeläget att främja den pågående frivilliga utvecklingen för utsträckning av lästiden till 39 veckor.

1939 års riksdagsbeslut om en minimilästid av $36\frac{1}{7}$ veckor berörde, enligt då tillgänglig statistik, omkring 2,000 av inalles 15,700 folkskol-lärare, eller omkring 13 procent, och merkostnaderna kunde beräknas till omkring 700,000 kronor. Skoldistriktet ha emellertid sedermera i

åtskilliga fall frivilligt utsträckt lästiden. Detta har medfört, att det obligatoriska genomförandet av reformen har aktualitet för endast 1,200 folkskollärare i 462 skoldistrikt, och merkostnaderna beräknas nu till omkring 430,000 kronor.

Ett beslut om uppskov med regleringen av den årliga lästiden kan i verkligheten komma att få samma effekt som ett förbud, en utväg som departementschefen med hänsyn till reformens betydelse dock klart avisat. Det torde nämligen få betraktas som troligt, att skoldistriktet icke anse sig ha anledning att genom beslut om förlängd lästid medverka till skolförbättringar, om statsmakterna själva intagit en negativ hållning. Därav följer, att de sämre skolförhållandena i ett fåtal av landets skoldistrikt komma att konserveras för ännu en tid framåt. Det bör påpekas, att folkskolans besparingsakkunniga icke funnit anledning föreslå detta uppskov. Det synes också vara ganska klart, att den jämförelsevis ringa besparing, som härigenom kan göras, innebär ett beklagligt eftersättande av landsbygdens folkskoleväsende. Ett lands och i all synnerhet ett litet lands ekonomiska ställning, yttrade 1937 års folkskolutredning i sitt betänkande, är nu och förvisso även för framtiden i sista hand beroende av de enskilda medborgarnas vakenhet, kunnsighet och duglighet. Framför allt äger detta tillämpning i ett land, vilket som vårt måste inrikta sig på kvalitetsproduktion för att kunna hävda sig på världsmarknaden. En viktig betingelse för vårt folks ekonomiska välfärd är, att den ungdom, för vilken genomgången kurs i de obligatoriska folkundervisningsanstalterna utgör det huvudsakliga bildningsunderlaget, beredes en så god undervisning som möjligt, innan de gå att taga sin andel i arbets- och samhällslivet.

Med stöd av det anförda hemställes, att riksdagen vid beslut i anledning av Kungl. Maj:ts förslag i proposition nr 155 rörande vissa anslag till folkskoleväsendet måtte i skrivelse uttala,

att riksdagen, med vidhållande av den uppfattning, som kom till uttryck i punkt 159 av riksdagens skrivelse nr 8 år 1939, finner önskvärt, att småskollärarynnor icke åläggas skyldighet att utan särskild ersättning undervisa i slöjd mer än två timmar utöver den i tjänstgöringsreglementet angivna minimitjänstgöringstiden,

samt att riksdagen icke biträder Kungl. Maj:ts förslag i vad det avser uppskov med genomförandet av den år 1939 beslutade regleringen av den årliga lästiden vid folk- och småskolor från och med den 1 juli 1940.

Stockholm den 31 mars 1940.

Hugo Witzell.
Verner Söderkvist.

David Norman.
Karl Sandegård.

E. G. C. Brandt.
Rob. Berg.